

pravdoláškař

'sannhetselsker'

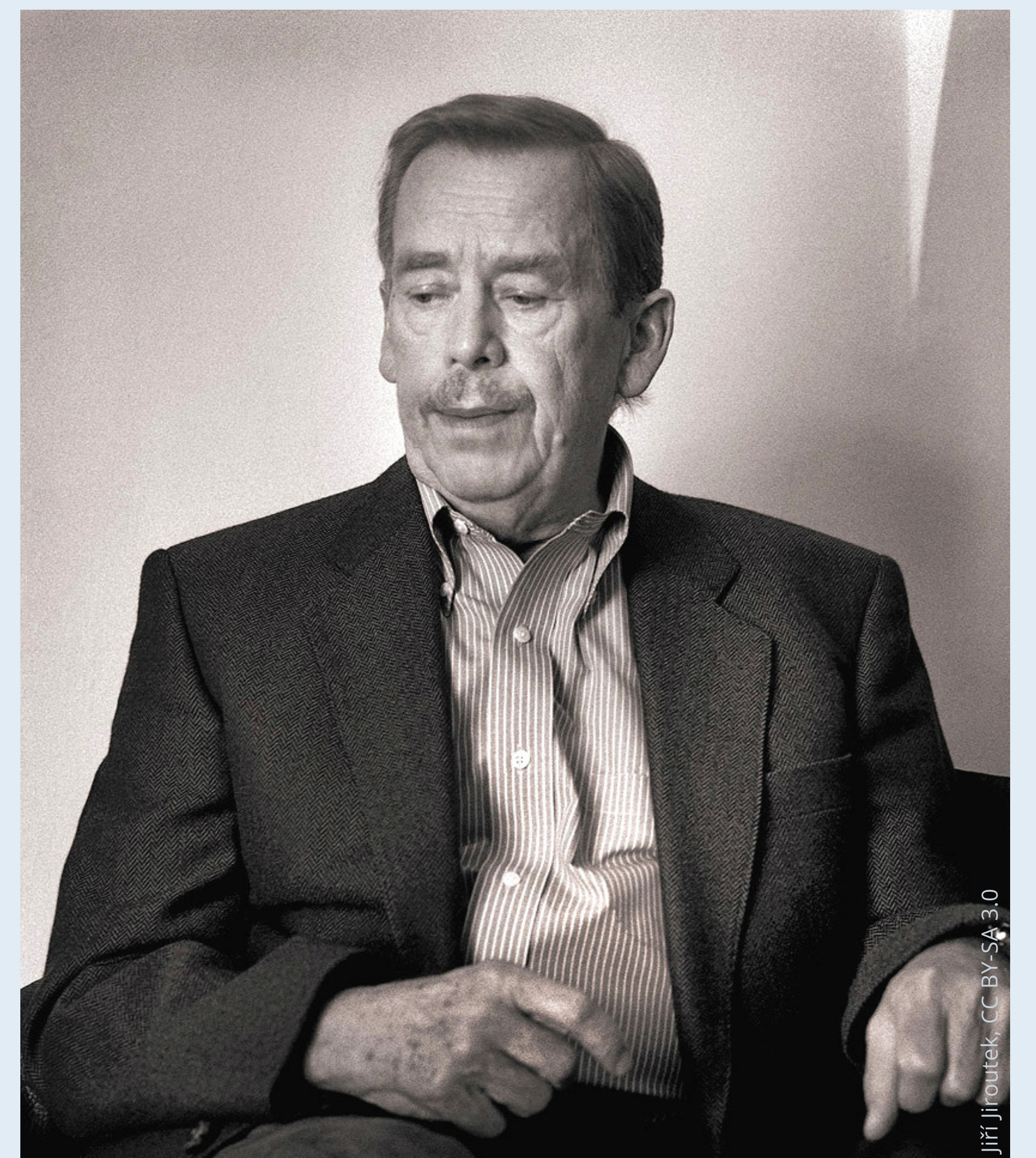
..... TSJEKKISK

pravdoláškař (m) *pravdoláškařka* (f) 'sannhetselsker', (a) (nedsettende, ironisk): politisk korrekt multikulturalist, ansett som naiv og virkelighetsfjern, (b) (nedsettende, ironisk): tilhenger av Václav Havel og hans politiske tankegods; dannet av substantivene *pravda* 'sannhet', *láska* 'kjærlighet', og den personbetegnende endelsen *-ař*. Uttale: [pravdola:skař]

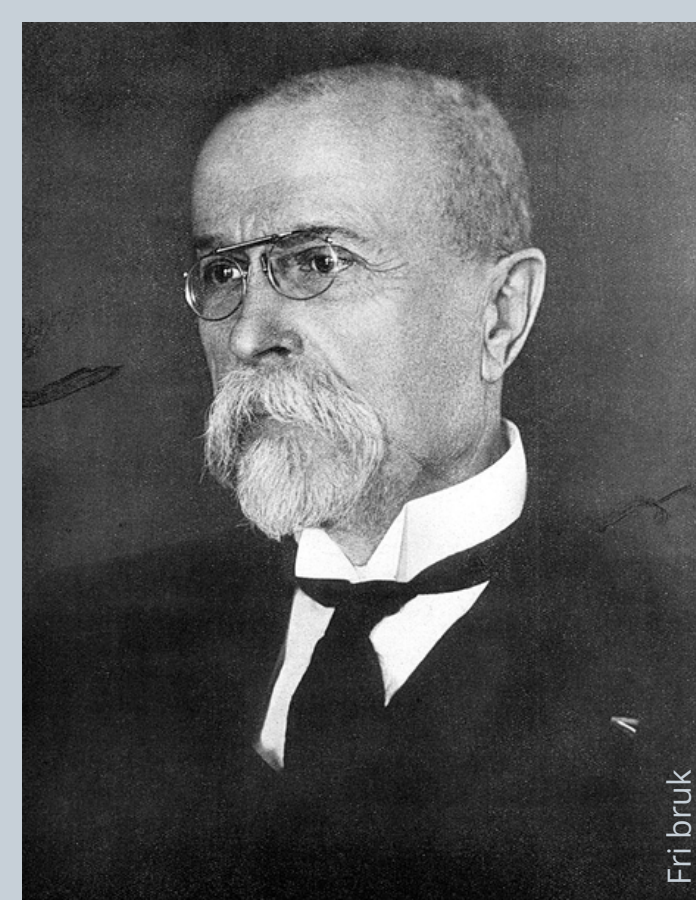
Ordet *pravdoláškař* har sin opprinnelse i et utsagn **Václav Havel** (1936–2011) – dramatiker, dissident og senere tsjekkisk og tsjekkisk president – kom med under Fløyelsrevolusjonen i Tsjekkoslovakia i november 1989. Med tydelig referanse til det kollapsende kommunistregimet uttalte Havel at «sannhet og kjærlighet må seire over løgn og hat». I Havels politiske prosjekt spilte forsoning, toleranse og demokratideltagelse viktige roller.

Havels politiske prosjekt var imidlertid også kontroversielt. Václav Klaus (f. 1941), som etterfulgte Havel som tsjekkisk president i 2003, er på mange måter Havels rake motsetning: markedsliberalist, Russland-vennlig euroskeptiker og klimafornekter. Da en tsjekkisk journalist med hang til konspirasjonsteorier i 2010 presenterte en liste over «sannhetselskere», beskrev Klaus listen som «genial». Listen inneholdt vel 700 forfattere, musikere og kunstnere, men også journalister, politikere, vitenskapsfolk, ledere for ikke-statlige organisasjoner, religiøse samfunn og bedrifter. Høyest på listen tronet sannhetselskernes «æresguru» Václav Havel.

Dagens tsjekkiske samfunn er et polarisert samfunn, der skillelinjen ofte går mellom tilhengere og motstandere av Havels tankegods. Den nåværende tsjekkiske presidenten, Miloš Zeman (f. 1944), er en av de fremste eksponentene for en populisme som framstiller «sannhetselskerne» som en urban, intellektuell elite som står i opposisjon til «folket» og truer interessene deres.

I verdisyn knyttet president Havel an til Tsjekkoslovakias første president, filosofen **Tomáš Garrigue Masaryk** (1850–1937). Sentrale verdier var demokrati, humanisme og protestantisme i opposisjon til tidligere østerriksk-ungarsk katolisisme. Verdivalgene var påvirket av 1800-tallets tsjekkiske nasjonsbygging, der 1400-tallets tsjekkiske reformasjonsbevegelse var en av grunnpillarene.

Den tsjekkiske reformatoren **Jan Hus** (ca. 1370–1415) ble brent på bålet som kjetter. Tilhengerne hans, husittene, kjempet flere kriger – «Husitterkrigene» (1419–1434) – og fikk til slutt hovedkravene sine innfridd. De handlet om retten til fri forkynnelse, likhet for loven, en eiendomsløs kirke og nattverd med både brød og vin for alle.

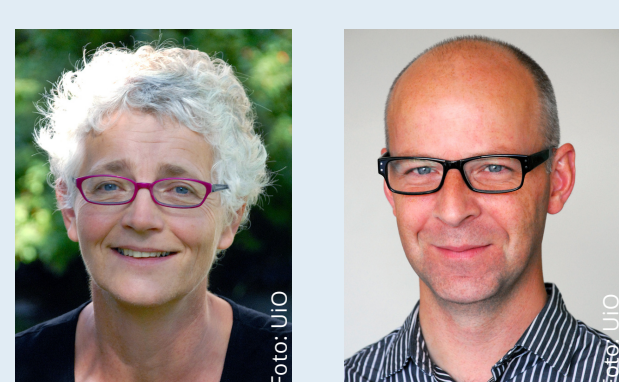
Fra fengselet i Konstanz skrev Jan Hus flere brev til tilhengerne sine, og i minst to av brevene inngår frasen «sannheten seirer over alt». Denne frasen – i formen **Pravda vítězí** 'Sannheten seirer' – fant i 1920 veien til den tsjekkiskoslovakiske presidentens flagg. Havels utsagn fra 1989, som ordet *pravdoláškař* har sin opprinnelse i, dro altså veksler på en mer enn 500 år lang historie.

Jan Hus forsøkte ikke bare å reformere den katolske kirke. Han reformerte også den tsjekkiske rettskrivningen ved å introdusere diakritiske tegn for lyder som det latinske alfabetet ikke betegner: á č ď é ě ě í ň ó ř š ť ú ů ý ž. Av disse er **ř** – en tungespiss-r i kombinasjon med en vislelyd – en tsjekkisk særegenhet. Det samme er de stavelsesbærende konsonantene r og l. De muliggjør hele setninger uten bruk av vokaler: **Strč prst skrz krk!** 'Stikk fingeren gjennom halsen!'.

I tsjekkisk får ord forskjellig betydning ut fra om vokalen er lang eller kort, for eksempel *být* 'å være' og *byt* 'leilighet'. De opprinnelig ulike lydene i og y har smeltet sammen, noe som volder tsjekkiske skolebarn store problemer, siden skillet er opprettholdt i skriftspråket. 1800-tallets nasjonsbyggere ville «gjenreise» det tsjekkiske språket og så 1500-tallets tsjekkisk som et ideal. Det har ført til at det i tsjekkisk er stor forskjell mellom skriftspråket og talespråket.

Tsjekkisk – **český jazyk** eller **čeština** – snakkes av ca. 10,5 millioner mennesker. Det er et slavisk språk, beslektet med blant annet russisk, polsk og særlig nært med slovakisk. Som sine slaviske slektninger er tsjekkisk svært rikt på bøyingsformer; for eksempel bøyes substantiv, adjektiv, pronomener og tallord i syv kasus, entall og flertall.

Karen Gammelgaard og Roar Lishaugen, Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, UiO

Ordfestivalen

UNIVERSITETET I OSLO